

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"San'atshunoslik va madaniyatshunoslik"
kafedrası doktoranti
E-mail: mamatkulovamunira0218@gmail.com
ORCID: 0009-0003-6718-0480*

“QIROL LIR” FOJIASINING O‘ZBEK TEATRIDAGI TALQINLARI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada O‘zbek Milliy akademik drama teatrida sahnalashtirilgan ingliz dramaturgi Uilyam Shekspirining “Qirol Lir” fojiasi Sovet va mustaqillik davrlaridagi sahnaviy talqini tahlil qilinadi. Jumladan, Sovet teatrida “Qirol Lir” ko‘pincha ijtimoiy-tarixiy va siyosiy masalalar orqali talqin qilingan bo‘lsa, postsovet davrida rejissyorlar ko‘proq insoniyat hayotining universal savollariga: sevgi, yo‘qotish, kechirimlilik, yolg‘izlik, o‘lim kabilarga e‘tibor qaratmoqdalar. Rejissyorlar N.V.Ladiginning sovet mafkurasi va S.Kapriyelovning mustaqillik mafkurasi davrida sahnalashtirilgan “Qirol Lir” spektakli teatrshunoslik nuqtayi nazaridan qiyosiy tahlil qilinadi. Bundan tashqari aktyorlar ijrosidagi o‘xshashlik va tafovutlar professionallik mezonlari asosida o‘rganiladi.*

***Kalit so‘zlar:** teatr, tragediya, Qirol Lir, dramaturg, rejissyor, klassik asar, spektakl, aktyor, Sovet mafkurasi, mustaqillik davri, talqin.*

ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТРАГЕДИИ «КОРОЛЬ ЛИР»

В УЗБЕКСКОМ ТЕАТРЕ

***Аннотация.** В данной статье анализируется сценическая интерпретация трагедии английского драматурга Уильяма Шекспира «Король Лир», поставленной в Узбекском национальном академическом драматическом театре в советский и независимый периоды. В частности, если в советском театре «Король Лир» часто интерпретировался через социально-исторические и политические вопросы, то в постсоветский период режиссёры уделяют больше внимания универсальным вопросам человеческой жизни: любви, утрате, прощению, одиночеству, смерти и т. д. Пьеса «Король Лир», поставленная режиссёрами Н.В.Ладыгиным в советскую эпоху и*

С.Каприеловым в эпоху независимости, анализируется сравнительно с точки зрения театроведения. Кроме того, изучаются сходства и различия в игре актёров на основе критериев профессионализма.

Ключевые слова: театр, трагедия, «Король Лир», драматург, режиссёр, классическое произведение, спектакль, актёр, советская идеология, период независимости, интерпретация.

INTERPRETATIONS OF THE TRAGEDY “KING LEAR” IN UZBEK THEATRE

Abstract. *This article analyzes the stage interpretation of the tragedy “King Lear” by the English playwright William Shakespeare, as produced at the Uzbek National Academic Drama Theatre during both the Soviet and independence eras. Specifically, while Soviet-era productions often interpreted “King Lear” through the lens of socio-historical and political issues, directors in the post-Soviet period have focused more on universal themes of human existence – such as love, loss, forgiveness, loneliness, and death. The productions directed by N.V.Ladygin (Soviet era) and S.Kaprielov (independence era) are analyzed comparatively from a theatre studies perspective. Furthermore, the article examines similarities and differences in acting performances based on criteria of professionalism.*

Keywords: *theater, tragedy, “King Lear”, playwright, director, classic work, production, actor, Soviet ideology, period of independence, interpretation.*

Uilyam Skespirning “Qirol Lir” pyesasi dunyo va insoniyat taqdiri haqidagi fojia hisoblanib, unda nafaqat bir oila yoki davlatning qulashi, balki insoniyat hayotining asosiy poydevorlari – sevgi, sadoqat, adolat va axloqiy tartibning tanazzuli to‘liq tasvirlanadi. Shekspirning boshqa fojialari “Hamlet”, “Makbet”, “Otello” ham yovuzlik, xiyonat va axloqiy qadriyatlarning yo‘q qilinishini tasvirlasa-da, “Qirol Lir”da inqiroz bitta personaj yoki saroyini emas, butun asar dunyosini qamrab oladi. Fojiada barcha asosiy insoniy munosabatlar barbod bo‘ladi.

Jumladan, bolalar ota-onalariga xiyonat qiladi (Gonerilya va Regana Lirga xiyonat qiladi, Edmund Glosterni aldaydi), ota-onalar farzandlarini noto'g'ri baholaydi (Lir Kordeliyani rad etadi, Gloster Edmundga ishonadi), aka-ukalar dushman bo'lib qoladi (Edmund va Edgar), hokimiyat, shaxsiy manfaatlar uchun kurash vositasiga aylanadi. Qonunlar va axloq tamoyillari insonlar orasida ahamiyatini yo'qotadi.

Pyesada Lir surgun qilinganidan keyin bo'ron ko'tarilishi tasodif emas, bu nafaqat tabiatdagi, balki insoniyat jamiyatidagi betartiblikni ham anglatadi.

Ko'pgina tadqiqotchi olimlarning fikriga ko'ra "Qirol Lir"da Shekspir "Dunyoda adolat bormi?" degan savolni ko'taradi. Sababi, pyesada qahramonlar doimo xudoga murojaat qiladi, biroq yaxshi odamlar azob chekishadi, yovuzlar uzoq vaqt jazosiz qoladi va begunoh Kordeliya o'ladi. Shu sababdan "axloq tartibi buzilgan dunyo" butun insoniyat taqdiri haqida mulohaza sifatida qabul qilinadi.

"Qirol Lir" o'zbek teatrida ham bir necha bor sahna yuzini ko'rdi. Ushbu pyesaning O'zbek milliy akademik drama teatrida sahnalashtirilgan ikki talqini ustida mulohaza yuritsak. Fojia teatr jamoasi tomonidan birinchi bor Sovet mafkurasi davrida 1966-yil va oradan 32 yil vaqt o'tib mustaqillik davrida 1998-yil sahnalashtirildi. Bu ikki talqindagi o'ziga xosliklar quyidagicha aks etgan edi. Sovet davri teatrining 1960-yillar ijodiy jarayonlariga Kompartiyaning XXI syezdi (1959) qarorlari va ayniqsa, keyinchalik KPSS XXII syezdida (1961) mustahkamlangan "kommunizm qurilishi" mafkurasi sezilarli ta'sir ko'rsatadi. E'lon qilingan "Kommunizm quruvchisining axloq kodeksi" asosida barcha madaniy-ma'rifiy muassasalar kabi teatr ham sovet fuqarosini kommunistik tarbiyalash vositasi sifatida ko'rildi. Bu davr Stalin davriga qaraganda ancha erkin bo'lsa-da, teatr hali ham davlat nazorati ostida edi. Barcha respublikalar qatori, O'zbekistonda ham madaniyat, san'at siyosiy mafkura ta'sirida rivojlandi. O'sha vaqtda teatrlarda klassik asarlar, jumladan, Uilyam Shekspirning pyesalari faol ravishda sahnalashtirilgan. Biroq, ular ko'pincha zamonaviy mafkuraviy g'oyalarni, ya'ni xalqning zulmga qarshi kurashi, ijtimoiy adolat va hukumatning jamiyat oldidagi mas'uliyatini talqin qilishga yo'naltirilgan edi. Masalan, Shekspir

fojialaridagi qirollar, hukmdorlar obrazi hokimiyatni suiiste'mol qilishdan ogohlantirish sifatida talqin qilinar edi.

1960-yillar teatri uchun spektakllarning gumanistik jihati ayniqsa muhim hisoblangan. "Qirol Lir"ning kommunizm qurilishi davridagi Sovet teatridagi talqini anchayin o'ziga xos tarzda amalga oshirilgan edi. Rejissyorlar va tanqidchilar fojiada nafaqat oilaviy nizolarni, balki zamonaviy davr uchun dolzarb bo'lgan ijtimoiy va axloqiy masalalarni ham tasvirlashga harakat qilishgan. Sovet davri talqinida Lir ko'pincha shunchaki keksa ota sifatida emas, balki shaksiz itoatkorlikka o'rgangan va samimiylilikni xushomadgo'ylikdan ajrata olmaydigan hukmdor sifatida talqin qilinib kelingan. Masalan uning obrazida yakkahokimlikning halokatligi, hukmdorning real hayotdan yiroqlashishi, o'z shaxsiga bino qo'yishning halokatli oqibatlari ta'kidlanar edi.

Kordeliya obrazidagi haqgo'ylik va halollik esa "Kommunizm quruvchisining axloq kodeksi" ideallariga juda mos keladi. Shu boisdan spektaklning Sovet talqinida Kordeliyaning shaxsiy manfaat yo'lida yolg'on gapirishdan va xushomad qilishdan bosh tortishi kuchli ta'kid ostiga olingan. Ochko'zlikni qoralash maqsadida Goneriliya, Regana va Edmund qahramonlari ko'pincha xudbinlik, mansabparastlik va hokimiyatga ishtiyoqning timsoli sifatida talqin qilingan. Bunday qahramonlar burch va vijdon bilan boshqariladigan qahramonlar bilan taqqoslangan. Jumladan, o'zbek teatrining Shekspir asarlariga har bir murojaatining muvaffaqiyatli yakuni "Qirol Lir" asarining sahnalashtirilishiga zamin hozirladi. Bu davrgacha sobiq Hamza teatrida dramaturgning "Hamlet" (1935), "Otello" (1941), "Romeo va Julietta" (1953), "Yuliy Sezar" (1958), "Qiyiq qizning quyilishi" (1964) pyesalari sahnaviy talqinlari o'zbek tomoshabinining qalbidan ardoqli joy olib ulgurgan edi. Bundan ilhomlangan O'zbek Milliy akademik drama (sobiq Hamza) teatri jamoasi "Qirol Lir"ni sahnalashtirishga kirishadi. Rejissyorlar I.V.Ladigin, N.Otaboyev va teatr jamoasining "Qirol Lir" ustidagi ishi teatr ijodiy salohiyatining yana bir pog'ona ko'tarilishiga ta'sir ko'rsatdi. I.V.Ladigin fojiani xalq taqdiri, ijtimoiy adolatsizlik, hokimiyat mas'uliyati va inson qadr-qimmati haqidagi asar

sifatida ko'rdi. Spektaklning ushbu talqinida nafaqat Lir, balki fuqarolar nizolari, hukmdorlarning o'zboshimchalik bilan boshqarilishidan aziyat chekayotgan oddiy odamlar ham oldinga chiqdi. Lir mag'rur hukmdordan boshqalarning dardini tushuna boshlaydigan insonga aylandi.

Teatrshunos olim Ildar Muxtarov "Teatr va klassika" monografiyasida O'zbek Milliy akademik drama (sobiq Hamza) teatrida sahnalashtirilgan "Qirol Lir" tragediyasini tahlil qilar ekan, spektakl rejissyori Ladigin Nikolay Vladimirovich Shekspir asari ustida ishlash bo'yicha o'zbek aktyorlari bilan katta tajribaga ega ekanligini ta'kidlab o'tadi. Lir obrazi iste'dodli aktyor Olim Xo'jayev, Gonerilya aktrisa Sora Eshonto'rayeva, Regana – Yayra Abdullayeva, Kordeliya – Svetlana Norboyeva, Edmund – Turg'un Azizov, Olbeni – Nabi Rahimov, Edgar – Po'lat Saidqosimov, Kent – Jo'ra Tojiyev, Gloster – Ne'mat Qosimov, Masxara – Sa'dixon Tabibullayev kabi aktyorlar tomonidan ijro qilingan edi. Sora Eshonto'rayeva, Nabi Rahimov kabi taniqli sahna ustalarining ikkinchi darajali rolga tanlanishi rejissyor tomonidan spektakl konsepsiyasi puxta o'ylanganidan dalolat beradi, degan xulosani beradi. Bizga ma'lumki, Sora Eshonto'rayeva o'zbek teatrida o'zining Laurensiya, Ofeliya, Julyetta kabi chuqur insoniylik tuyg'ularini o'zida mujassam qilgan ijobiy obrazlarni ijro etib, xalq muhabbatini qozongan aktrisa hisoblanadi. Uning salbiy rolga tanlanishi kutilmagan burilish yasadi. Gonerilya aktrisa yaratgan qahramonlarning qarama-qarshi vakili bo'lib, bu obraz orqali Sora Eshonto'rayeva aktyorlik qobiliyatining cheksiz ekanligini isbotlay olgan edi. Teatrshunos olim Sora Eshonto'rayevaning Goneriliyasi hamda Nabi Rahimov ijrosidagi Olbeni obrazlari spektaklning markaziy qahramonlaridan biriga aylanganini ta'kidlaydi.

Eshonto'rayeva ijrosida Gonerilyaning shafqatsizligining sabablari emas, balki uning g'azablanishining haddan tashqari bema'ni va g'ayritabiiyligi aks etgan edi. Gonerilyaning butunlay hissiz, xudbin intilishlari aktrisaning kuchli shaxsiyatida o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Sora Eshonto'rayeva va Yayra Abdullayeva tomonidan yaratilgan personajlarda hokimiyatning buzg'unchi ta'siri ostida inson tabiatining tanazzulga yuz tutishi aks etadi. Gonerilya va Regana

o'rtasidagi ma'naviy qarindoshlik, ularning personajlari tashqi ifoda vositalari, harakatlarida ham yaqqol namoyon bo'lgan edi. Mavhum maqsad sari harakatlarida Gonerilya va Regana obrazlari inson tabiatining xunuk ko'rinishlarining ramzlariga aylanadi. Rejissyorning talqiniga ko'ra yovuzlikning ko'p qirralari bor, lekin har qanday ko'rinishda u halokatga asoslangan va bu g'oya personajlarda o'z aksini topgan. Spektaklda Edmund aktyor Turg'un Azizov talqinida ma'naviy yovuzlikni o'zida mujassam etgan, o'ta takabbur, o'zining tanlanganligi va yagonaligiga shubha qilmaydigan qahramon sifatida gavdalangan edi. Azizovning ijrosida kuchli ehtirossilik va titanizm elementlari mavjud bo'lib, butun spektakl konsepsiyasiga asoslanadigan bo'lsak aktyorning bunday yondashuvini oqlash mumkin. Ya'ni romantik ijrodagi bunday kuchli pafos aktyor tomonidan yaratilgan personaj talqinidagi har qanday noaniqlikni yo'q qila olgan edi.

Spektaklda yovuzlikning aniq tashuvchilari bilan faol kurash adolatli qasos sifatida talqin etilgan. Bu konsepsiya Olbeni gersogi ijrosida aniq namoyon bo'ladi. Spektaklning finali qanchalik yaqinlashsa, Olbeni obrazi shunchalik ahamiyatli bo'lib boradi. Fojia syujetining barcha iplari unda jamlangan. Aktyor Nabi Rahimov ijro etgan Olbeni obrazi spektaklning markaziy qahramonlaridan biriga aylana olgan edi. Svetlana Norboyeva Kordeliya rolini juda jozibali ijro etgan. Norboyeva qahramonining otasidan hayiqishini, samimiy mehr-muhabbatini haqiqat va adolat kuchiga bo'lgan chuqur ishonch bilan uzviy bog'lay olgan edi [1, 25-c], deb baholaydi san'atshunos olim Eldar Muxtarov. Biroq spektaklni kuztgan teatr tanqidchisi Sotimboy Tursunboyev Kordeliya obrazidan qoniqmaydi. Uning fikricha "Svetlana Norboyeva Kordeliyaga xos pokizalik va nozik tabiatni ifodalagan. Lekin bu Kordeliya obrazi uchun ozdir. Shekspir Kordeliyasi o'z opalariga zid holda nur va odil g'oyalar dunyosini mujassam etadi. Unda yuksak idealli dono ayollarning fikr o'yi va intilishlari mujassam. Uning tabiati insoniylik va hayot poeziyasiga boydir. Artist o'z qahramonining shunday boy va ma'nodor tabiatini ko'rsatishga urunmog'i kerak" [2, 3-b].

Qirol Lir atrofida parvona bo'luvchi masxaraboz obrazi Sa'dixon Tabibullayev o'ziga xos "haqiqat hakami"ga aylana olgan edi. Uning so'zlari feodal zulmi va hukmron sinflarning xudbinligi tanqidi sifatida talqin qilinadi. Spektaklda u nafaqat Lirning hamrohi, balki xalq azob-uqubatlarning guvohi hamdir. Uning obrazi hukumatning xalq oldidagi mas'uliyati mavzusi bilan bog'liq tarzda namoyon bo'lib, ijtimoiy-siyosiy tanqidchi va xalq haqiqatining tashuvchisi sifatida gavdalanadi.

Spektaklda Olim Xo'jayevning Lir obrazi tahsinga loyiq. Spektaklning birinchi sahnalarida aktyor qahramoni Lirning kelajak taqdirini tushunishga urinayotgandek gavdalanadi. Aktyor qahramonining biron bir xususiyatini ajratib ko'rsatmasdan, aksincha uning ichki dunyosining murakkabligi va qarama-qarshiliklariga asoslanib, Lirning xatti-harakatlarini oqlash uchun psixologik asos izlaydi. Lir o'zining insoniy qadr-qimmatining haqiqiylikiga bo'lgan ishonchi qanchalik kuchli bo'lsa, unda illyuziyalardan xalos bo'lish shunchalik qiyin, real voqelikni tan olish juda og'riqli kechadi. Bu qalb zamiridagi o'g'riqlar aktyor tomonidan shu darajada mahorat bilan ijro qilingan edi-ki, u tomoshabin qalbida aks-sado bergan edi. Xo'jayev talqinida Qirol Lir ulug'vor, o'z qudratiga ishonuvchi hukmdorligida ham, hatto qahr-g'azabida ham chin insoniylik mujassam obraz sifatida gavdalanadi. Bu haqda teatrshunos Sotimboy Tursunboyev "Olim Xo'jayev yaratgan Lir obrazi yuksak tuyg'u va kechinmalarga egaligi bilan tomoshabinlarni hayratda qoldiradi. Biz Lirda haqsizlik asosiga qurilgan hayotning obyektiv ijtimoiy fojialarini ko'rdik" [1, 3-b], deb yozadi. Spektakl talqinidagi "individualizmning qulashi" mavzusi Olim Xo'jayev ijrosining asosiy yo'nalishiga aylanmaydi. Aktyor qahramonining qulashini uning ruhiy ulg'ayishi bilan uzviy bog'laydi. Qizlarining tosh qalblaridan kekka Lirning g'ururi sinadi. Ammo bu sinishdan qahramon qalbida chinakam insoniylik tuyg'usi paydo bo'ladi. O'zbek Milliy akademik drama (sobiq Hamza) teatrida sahnalashtirilgan spektakli ijtimoiy va siyosiy fojia sifatida talqin qilindi. Qirollikning parchalanishi shaxsiy beparvolik va hokimiyatning mas'uliyatsizligi tufayli yuzaga kelgan siyosiy falokat sifatida qabul qilinadi.

Spektaklda barcha qahramonlar turli xil his-tuyg'ular va fikrlarni ifoda etgan holda Lir bilan murakkab munosabatlar zanjiri orqali bog'langan edi. Bu munosabatlarda fojining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati ochilib bordi va spektaklning muvaffaqiyatini ta'minladi [3, 171-c]. 1991-yilda Sovet Ittifoqi parchalanganidan so'ng, "Qirol Lir" fojiasining talqinlari sezilarli darajada o'zgardi. Endi rejissyorlar asar talqinida ko'proq individual, axloqiy inqiroz va zamonaviy jamiyat muammolariga e'tibor qarata boshladilar. Asardagi falsafiy mavzular oldinga chiqdi. Bunday talqinlarda inson yolg'izligi, qarilik va o'lim qo'rquvi, haqiqatni izlash, oila va yaqinlarini yo'qotish, betartib dunyoda inson qadr-qimmatini kabilar o'z aksini topdi. Lir qirol sifatida emas, balki hayoti xavfli falokatga duch kelgan odam sifatida qabul qilina boshlandi. Shuni ta'kidlash kerak-ki, Sovet davridan keyingi talqinlarda ota-onalar va bolalar munosabatlariga katta e'tibor qaratildi. Lir va uning qizlari o'rtasidagi nizo tarixiy davrdan qat'i nazar, oilaviy fojia sifatida qaraldi.

Bu tendensiyalar o'zbek teatrining mustaqillik davrida sahnalashtirilgan "Qirol Lir" spektaklida ham o'z aksini topdi. Rejissyor Sergey Kapriyelovning talqinida Lir nafaqat hokimiyatni, balki oila va yaqinlarini yo'qotgan odam sifatida tasvirlandi. Ushbu spektakl talqini zamonaviy dunyoning bema'niligi, betartibliigi va ma'naviy bo'shligi mavzularini kuchaytirdi. Spektaklni tomosha qilgan teatrshunos Marina Yusupova: "Rejissyor Sergey Kapriyelov o'z yordamchilari – rejissyor Nodira Mahmudova, rassom Bobur Ismoilov, bastakor Alisher Ikromov, janglar va plastik sahnalar ustalari Arsen Ismoilov va Malvina Hasanova hamda ajoyib aktyorlar dastasi bilan inson haqida, uning ehtirolslari va mash'um xatolari haqida hikoya qilishadi" [4, 8-b], – deb yozadi.

Spektakl qirol Lir – Turg'un Azizovning "Biz ularni sud qilamiz" iborasi bilan boshlanadi. Qirolning bu iborasidan so'ng tomoshabin sahnadagi qahramonlarning xatti-harakatini tahlil qilishga urinadi. Nima sababdan ular sud qilinishiga asos qidiradi. Turg'un Azizov talqinida – Lir ehtirolslarga, jo'shqin harakatlarga boy, bardam-baquvvat, mehribon ota qiyofisida gavdalanadi. Mag'rur, so'zsiz itoat qilishlariga o'rgangan hukmdor bo'lishiga qaramay qizlarini jonidan ortiq ko'ruvchi

ota ekanligi uning qarashlarida, harakatlarida, soʻzlari ohangida sezilib turadi. Bu davrgacha Lir koʻpincha aktyorlar tomonidan siyosiy xatolari davlatni halokatga olib kelgan hukmdor sifatida gavdalanitirilgan boʻlsa, ushbu spektaklda asosan ota va qizlar munosabatlarining fojiasi sifatida talqin qilinadi. Lir Turgʻun Azizov mehribon, ammo fojiali ravishda adashgan ota sifatida namoyon boʻladi. Lir shunchaki hukmdor boʻlib qolmay, shu bilan birga farzandlarining mehriga muhtoj keksa odamdir. Lirning birinchi sahnadagi mashhur “sevgi sinovi” shunchaki siyosiy harakat emas, balki qizlarining unga boʻlgan mehrini tasdiqlashini eshitish istagi sifatida namoyon boʻladi. “Oqibatsiz farzandlari tomonidan oʻz holiga tashlab qoʻyilgan Qirol Lirning qismatini koʻrsatib berish mana shu mashhur tragediyani sahnalashtirishda asosiy maqsad boʻlib kelgan” [5, 216-b]. Ushbu talqinda Lir va farzandlari oʻrtasidagi munosabatlar spektaklning hissiy markaziga aylanadi.

Aktrisalar Saida Rametova – Gonerilya, Sayyora Yunusova – Regana, Madina Muxtorova – Kordeliya obrazlarida Lirning qizlarini gavdalanitirishgan. Anʼanaviy talqinlarda Gonerilya va Regana deyarli faqat yovuz qahramonlar sifatida tasvirlanadi. Biroq, rejissyor Sergey Kapriyelov ota va farzandlar oʻrtasidagi munosabatlar spektakl boshlanishidan ancha oldin barbod boʻlganini aks ettirishga urinadi. Fojia aslida patriarxal ota va uning qizlari bilan munosabati uzoq yillik xatolaridan kelib chiqqanligini aks ettiradi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Lir oʻzini qizlari Gonerilya va Regananing qurboni deb bilsa ham, uchala qizini birdek sevishda davom etadi. Lir davlat boshqaruvi tashvishlardan ozod boʻlishni, qolgan umrini tinchlikda oʻtkazishni va qizlarini birma-bir koʻrishni orzu qiladi. Biroq, bu orzu-istak fojiaga aylanadi va butun oila keyingi mojarolarda halok boʻladi. Shu sababdan Lirning azob-uqubatlari nafaqat hokimiyatni yoʻqotishdan, balki oʻz oilasi parchalanib ketganini anglashdan ham kelib chiqadi. Spektaklda ayniqsa masxaraboz obrazi talqinini eʼtirof etmay iloj yoʻq. Aktyor Abduraim Abduvahobov oʻz qahramonini betartib, shafqatsiz dunyoda inson donoligining ramzi sifatida talqin qiladi. U “Inson barcha axloqiy tamoyillar tanazzulga yuz tutgan dunyoda oʻzining insoniyligini saqlab qola oladimi?”, – degan falsafiy mulohazalarni aks

ettiradi. Spektaklda masxaraboz deyarli markaziy qahramonga aylanadi, u sodir bo'layotgan voqealarning asl ma'nosini tushunadigan yagona personaj, yo'qolib borayotgan insoniylikning ramzi sifatida aks etadi. Tomoshabinlar u orqali Lir dunyosining falokatini idrok etadilar.

Xulosa qilib aytganda, ma'lum bir davrda o'zbek teatrida sahnalashtirilgan spektakllar tahlili shuni ko'rsatadiki, mafkuraviy va ijtimoiy-tarixiy o'zgarishlar klassik asarlar talqiniga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Masalan "Qirol Lir" fojiasining Sovet mafkurasi davridagi talqinida asosiy mavzu hukmdorning xalq va adolatdan yiroqlashishiga qaratilgan bo'lsa, Sovet Ittifoqi parchalangandan keyingi davrdagi talqinlarda keksalik fojiasi, oilaviy drama va avlodlararo nizolar, shafqatsiz dunyoda insoniylikni qidirish, dunyo bema'nilik va tartibsizlik makoni sifatida qaraldi. "Qirol Lir" fojiasi insonning dunyo bilan munosabatini, insonning o'z mavjudligining muammolarini, shaxsiy, murakkab his-tuyg'ularini aks ettiruvchi chuqur oilaviy-psixologik spektaklga aylandi. Bu talqin, ayniqsa, XXI asr teatrida faol rivojlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мухтаров И. Шекспир // Театр и классика: классика на сцене современного узбекского театра. – Ташкент: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1988. – 25 с.
2. Турсунбоев С. "Қирол Лир" Ҳамза номли академик театр саҳнасида // газ. Ёш Ленинчи. – № 72. – Б. 3. – 1966-йил, 16-апрел.
3. Мухтаров И. Искусство актёра на узбекской драматической сцене: дис. ... д-ра искусствоведения. – Ташкент, 1994. – 171 с.
4. Yusupova M. "Qirol Lir"ning yangi talqini // Teatr jurnali. – 1999. – №7. – B. 8.
5. Rahmonov M., To'lxo'jayeva M., Muxtorov I. O'zbek Milliy akademik drama teatri tarixi (1960–2000 yillar). Ikkinchi kitob. – Toshkent: Madaniyat ishlari vazirligi Istiqbolni belgilash, uslubiyat va axborot Respublika Markazi, 2003. – 268 b.